

DREPTURILE FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

Drd. Denisa Maria VÎLCEANU

*Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, România
denisa_vilceanu@yahoo.com*

ABSTRACT: Fundamental Human Rights in the Context of The Covid-19 Pandemic.

Like almost the rest of the world, Romania was taken too by surprise regarding the approach to COVID-19. The same is true of our legal systems, the rule of law and the impact that the pandemic has had on fundamental rights. In terms of human rights, related to a set of prerogatives enshrined in national law and guaranteed by international treaties, prerogatives that express fundamental social values and that aim to satisfy essential and legitimate human needs and aspirations. COVID-19 is not just a public health crisis. The impact of the pandemic is being felt by every segment of society and in every aspect of the nation's social and economic life.

Keywords: *COVID-19, pandemic, fundamental rights, free movement, restrictions.*

Introducere

În acest articol, voi încerca să analizez drepturile fundamentale afectate de pandemia de COVID-19. La fel ca oricare pandemie, și cea de COVID-19 reprezintă o amenințare transnațională¹, împingând lumea spre una dintre cele mai grave crize de sănătate publică.²

1 Sarah Joseph, „International Human Rights Law and the Response to the Covid-19 Pandemic”, în *Journal of international humanitarian legal studies*, Brill Nijhoff, An XI, nr.2, 2020, p. 12

2 Conform Organizației Mondiale a Sănătății, COVID-19 reprezintă o boală infecțioasă cauzată de coronavirusul cel mai recent descoperit. SARS-COV-2, printre altele, este caracterizat de transmisibilitate (secreții sub formă de picături mici, care se răspândesc atunci când persoana infectată tușește).

Din acest motiv, dar și ca urmare a avansării tehnologice și a globalizării care au favorizat răspândirea virusului, guvernele statelor au acționat pentru prevenirea și stoparea infectării, adoptând o serie de măsuri cu aplicabilitate la fiecare nivel al organizării umane, printre care amintim: izolarea la domiciliu, distanțarea fizică, închiderea frontierelor sau carantinarea localităților.³

Globalizarea⁴, prin efectele negative pe care le determină, criza economico-financiară, dar și criza pandemică, sunt factori care duc la intensificarea discrepanțelor economice dintre statele și regiunile lumii. În timp ce statele mai dezvoltate economic au trecut sau vor trece cu bine peste aceste crize și vor putea să se refacă din punct de vedere economic, statele mai slab dezvoltate vor decădea în continuare și se vor confrunta cu o serie de probleme legate de demografie (creșterea necontrolată a populației și un puternic impact asupra resurselor de hrană ale planetei, nivel de trai foarte scăzut, condiții insalubre de trai, urbanizare irațională și haotică, instabilitate socială), probleme legate de hrană (sărăcie extremă, foamete, malnutriție, degradarea resurselor de sol), dar și probleme economice (menținerea nivelului scăzut de dezvoltare, persistența modelelor nesustenabile de producție).

Criza generată de pandemia COVID-19 are o serie de implicații semnificative asupra drepturilor omului. Autoritățile au trebuit să se concentreze nu numai asupra gestionării crizei din punct de vedere strategic și economic, ci și asupra asigurării și protejării drepturilor fiecărei persoane în parte. În încercarea de a respecta aceste anumite obligații, statele au pus în aplicare numeroase măsuri fără precedent, precum restricții de deplasare a persoanelor, carantine, distanțarea socială obligatorie și izolare. În continuare voi prezenta definiția generală a fiecărui termen.

- „**Lockdown**” (restricții de deplasare a persoanelor) este un termen preluat din practicile închisorilor americane. Acesta descrie situația în care deținuții sunt privați de libertățile lor normale, precum recreerea și asocierea, ca urmare a unei situații de urgență

3 Flavius Cristian Mărcău, „Analiză asupra statelor democratice cu privire la diminuarea drepturilor omului în timpul pandemiei de Sars-Cov-2”, în *Astra Salvensis*, revistă de istorie și cultură, 2020, pp. 83-94; p. 3.

4 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Globalization and its effect on religion”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, pp.532-541.

temporară în cadrul închisorii. În contextul COVID-19, termenul este utilizat prin analogie pentru a descrie restricții privind libertatea de circulație și de contact atât în cadrul, cât și în afara familiilor și a grupurilor, care sunt impuse întregii populații ca măsuri generale, cu scopul de a limita răspândirea virusului.

- „**Carantină**” este un termen folosit pentru a descrie măsurile luate cu privire la anumite persoane sau membri ai unor grupuri desemnate, care au fost identificați ca având virusul sau care sunt suspectați că sunt purtători reali sau posibili ai acestuia. Persoanele aflate în carantină sunt izolate, în general, într-un loc specificat și nu sunt autorizate să îl părăsească din niciun motiv până nu a fost eliminat riscul pe care acestea îl prezintă față de alte persoane.
- „**Distanțare socială**” este un termen folosit pentru a descrie liniile directoare menite să reducă la minimum contactul (în mod normal, cu cei din afara „*gospodăriei*” unei persoane) și, astfel, riscul de transmitere comunitară.

Starea de urgență și limitarea unor drepturi

Pandemia de COVID-19 a afectat cetățenii în ceea ce privește exercitarea drepturilor lor sociale⁵, deși nu pe toți în aceeași măsură. Multe state din Uniunea Europeană s-au confruntat cu o mortalitate excesivă, cu un risc crescut de sărăcie, cu restricții în ceea ce privește libera circulație, cu lipsa accesului la infrastructura digitală, cu un acces redus la asistența medicală, la serviciile de îngrijire a copiilor, la educație și formare, precum și cu limitări ale participării la viața socială și cu tensiuni în ceea ce privește echilibrul între viața profesională și cea privată.

Standardele internaționale și legislația națională privind drepturile omului oferă cadrul normativ pentru situații de urgență. Unele drepturi au caracter absolut ceea ce înseamnă faptul că nu pot fi afectate în nicio împrejurare (dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii și relelor tratamente) în timp ce alte drepturi sunt relative și pot fi restricționate (dreptul la respectarea vieții private și de familie, de exemplu, atunci când este necesar

⁵ Ioan-Gheorghe Rotaru, “Spiritual lessons observed through the Coronavirus Crisis”, în *Dialogo. Issue of Modern Man*, 2020, vol.6, no.2, pp. 71-82.

să protejăm sănătatea ca valoare socială). Pentru drepturile civile și politice, cum ar fi libertatea de mișcare și de întrunire, a fost elaborat un set de principii în funcție de care se stabilește posibilitatea de aplicare de limitării în timpul unei situații de urgență. În conformitate cu *Principiile de la Siracusa*⁶, limitările trebuie să fie stabilite de drept, să răspundă la o necesitate publică sau socială presantă și să urmărească un scop legitim.

Analizând prevederile constituționale, putem observa că declararea măsurilor excepționale (starea de urgență/starea de asediu) se realizează aplicând principiul separației puterilor în stat, dat fiind faptul că aceasta implică atât intervenția puterii executive cât și cea a puterii legislative, fiind predominant rolul celei din urmă. Referindu-se la contextul legislativ propriu instituirii măsurilor excepționale, doctrina⁷ a subliniat importanța supravegherii parlamentare a acestui proces, deoarece intervenția Parlamentului este o măsură care constituie atât o garanție împotriva oricăror excese sau abuzuri provenite din partea executivului cât și o garanție în privința respectării rolului constituțional atribuit Parlamentului potrivit art. 61, alin. 1 din Constituție în temeiul căruia "Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării".

Unele observații constituționale pot fi formulate inclusiv cu privire la actele normative adoptate în scopul reglementării stării de alertă. Potrivit Legii nr. 55/2020 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei COVID-19⁸ scopul reglementării constă în protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor printre care sunt precizate *expressis verbis* dreptul la viață, la integritate fizică, la sănătate. Art. 1, alin. 1, ultima teză din Legea nr. 55/2020 precizează ca mijloc de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale restrângerea exercițiului unora dintre acestea.

Dreptul la viață

Dreptul la viață este cel mai important drept al omului și este protejat prin lege aproape în toata lumea. Prin importanța sa, acest drept depășește

6 Principiile de la Siracusa din anul 1984 privind limitarea și derogarea de la dispozițiile din *Pactul internațional privind drepturile civile și politice* (E/CN.4/1985/4).

7 Ion Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Constituția României. Comentariu pe articole*, București, Editura C.H. Beck, 2008, p. 861.

8 Publicată în Monitorul Oficial nr. 396 din data de 15 mai 2020.

sfera interesului personal, având relevanță pentru întreaga societate. Astfel, acest drept este unul esențial, înscris nu numai în legea fundamentală a statului (*Constituția*), cât și în pactele, respectiv convențiile internaționale la care România este parte. În contextul pandemic, protejarea dreptului la viață a capătat o importanță deosebită, având în vedere implicațiile pe care pandemia le-a avut asupra vieții cetățenilor, afectându-le puternic starea de sănătate fizică și psihică, siguranța unui loc de muncă și aducând de multe ori întregul sistem sanitar aproape de colaps.

Din categoria drepturilor civile și politice, dreptul la viață are o importanță semnificativă deoarece reprezintă prerogativa-premisă pentru existența, exercitarea și realizarea celorlalte drepturi ale omului. Având în vedere principiile interdependenței și indivizibilității drepturilor omului⁹, garantarea dreptului la viață trebuie să fie înțeles și realizat în mod corespunzător, în toate situațiile, chiar și în circumstanțe excepționale care necesită derogări sau măsuri restrictive. Dreptul la viață are importanță crucială pentru fiecare om deoarece acest drept se referă atât la esența ființei umane cât și la societatea umană în ansamblul său. În ceea ce privește dreptul la viață, acesta a fost luat în considerare deoarece într-o accepțiune mai largă¹⁰, dreptul la viață, libertate și siguranță sunt complementare și reprezintă drepturile esențiale, cele de care depind toate celelalte drepturi

În strânsă legătură cu îndatorirea statelor de a garanta dreptul la viață în contextul pandemiei COVID-19, se află obligația autorităților naționale de a asigura calitatea serviciilor și dispozitivelor medicale destinate combaterii pandemiei (teste de detectare a infectării cu virusul SARS-CoV-2 sau tratamente profilactice sau pentru combaterea efectivă a virusului). În contextul răspândirii multipleror medicamente și dispozitive care nu corespund standardelor medicale, Consiliul Europei a solicitat statelor membre

9 În conformitate cu Declarația de la Viena și Programul de acțiune (adoptate în cadrul Conferinței Mondiale a Drepturilor Omului la 25 iunie 1993) Doc. U / CONF.157 / 23 (12 iulie 1993), alin. 5, sunt stabilite următoarele: Toate drepturile omului sunt universale, indivizibile, interdependente și inter-relaționate. Comunitatea internațională trebuie să trateze drepturile omului la nivel global în mod echitabil și egal, pe același plan și cu același accent. Deși importanța particularităților naționale, regionale și a diferitelor contexte istorice, culturale și religioase trebuie luată în considerare, este de datoria statelor, indiferent de sistemele politice, economice și culturale ale acestora, să promoveze și să protejeze toate drepturile omului și libertățile fundamentale.

10 Irina Moroianu Zlătescu, *Drepturile omului – Un sistem în evoluție*, București, Editura I.R.D.O., 2008, p. 79.

să își reafirme angajamentele contractate prin ratificarea Convenției privitoare la contrafacerea produselor medicale și la alte infracțiuni similare care implică amenințări la adresa sănătății publice.¹¹

În sistemul de drept al *Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*¹² dreptul la viață este reglementat în mod direct și expres în art. 2. „Nucleul” dreptului la viață este cuprins în dispozițiile art. 2, alin. 1, prima teză: dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Pe cale juridică, Curtea Europeană a compensat exprimarea concisă a dreptului la viață, dezvoltându-i conținutul. Astfel, protejarea prin lege a dreptului la viață implică atât obligații pozitive cât și obligații negative. În aceste condiții, autorităților naționale le revine „datoria primordială de a asigura dreptul la viață implementând o legislație penală concretă care evită comiterea atingerilor aduse persoanei” (obligație negativă, de non-intervenție), dar, de asemenea, și cea „de a lua în mod preventiv măsuri de ordin practic pentru a proteja individul a cărui viață este amenințată de acțiunile criminale ale altei persoane” (obligația de a interveni).¹³

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene subliniază ideea conform căreia, prin plasarea dreptului la viață sub titlul demnității umane este indicată, în mod implicit, necesitatea de a interpreta dreptul la viață în acord cu demnitatea umană. Această idee este susținută de interdicția totală a pedepsei cu moartea prevăzută în alin. 2.¹⁴

Dreptul la securitate/libertate și siguranță

Libertatea și siguranța sunt două valori sociale care se raportează, în principiu, la starea fizică a persoanei dat fiind faptul că, în situația în care aceste valori sunt afectate, este adusă atingere integrității corporale. Dreptul la libertate și siguranță nu este deplin, fiind susceptibil de anumite limitări

11 Council of Europe Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health, CETS No.211, Moscow, 28 October 2011.

12 Adoptată la data de 4 noiembrie 1950 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953.

13 Jean-François Akandji-Kombe, *Obligațiunile pozitive în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului*, Ghid pentru punerea în aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului, Manuale privind drepturile omului, nr. 7, 2006, p. 22.

14 Eu Network of Independent Experts On Fundamental Rights, *Commentary Of The Charter Of Fundamental Rights Of The European Union*, iunie 2006, pp. 30-33.

oneste și proporționale. Atât exercițiul dreptului la libertate și siguranță cât și limitările potențiale ale acestuia aduc atingere, integrității persoanei, elementele psihologice fiind luate în considerare alternativ. În România, libera circulație a persoanelor a fost restricționată prin art. 2, alin. 1, litera „a” din Decretul nr. 195/2020¹⁵ iar ulterior această restricție a fost menținută în art. 2, alin. 1, litera „a” din Decretul nr. 240/2020 privind extinderea măsurii stării de urgență în România. Scopul restricționării este explicitat în conținutul art. 2 astfel: pentru prevenirea răspândirii COVID-19 și realizarea managementului consecințelor, raportat la evoluția situației epidemiologice, pe durata stării de urgență este restrâns exercițiul următoarelor drepturi și libertăți, proporțional (...). Condițiile în care pot opera aceste restricții au fost detaliate în ordonanțele militare adoptate cu scopul punerii în aplicare a prevederilor celor două Decrete prin care a fost instituită starea de urgență. Cu titlu de exemplu, Ordonanța Militară nr. 2/21.03.2020¹⁶ a permis deplasarea cetățenilor în afara locuinței în baza unor motive strict și limitativ reglementate (deplasarea în interes profesional, deplasarea în vederea asigurării de bunuri care acoperă necesitățile de bază ale oamenilor și animalelor domestice/de companie, deplasarea pentru asistență medicală, deplasarea pentru motive justificate precum îngrijirea/însoțirea copilului, asistență acordată persoanelor vârstnice, bolnave, cu dizabilități, deplasări scurte în apropierea locuinței legate de activitatea fizică individuală a oamenilor și a animalelor domestice/de companie.

Prin Ordonanța Militară nr. 3/24.03.2020¹⁷ s-a extins sfera motivelor care pot fi invocate în scopul deplasării, prin introducerea, în art. 1, a următoarelor: deplasarea în scopul donării de sânge, la centrele de transfuzie sanguine, deplasarea în scop umanitar sau de voluntariat, deplasarea pentru realizarea de activități agricole, deplasarea producătorilor agricoli pentru comercializarea de produse agroalimentare.

Dreptul la libera circulație

15 Decretul nr. 195 din 16 martie 2020 privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României, emis de Președintele României, publicat în Monitorul Oficial nr. 212 din 16 martie 2020.

16 Ordonanța Militară nr. 2/21.03.2020 privind măsuri de prevenire a răspândirii COVID-19, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 232 din data de 21 martie 2020.

17 Ordonanța Militară nr. 3/24.03.2020 privind măsuri de prevenire a răspândirii COVID-19, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 242 din 24 martie 2020.

Dreptul cetățenilor Uniunii Europene de a circula liber pe teritoriul statelor membre ale UE reprezintă una dintre cele patru libertăți fundamentale ale Uniunii Europene. În plus, eliminarea controalelor la frontierele interne în spațiul Schengen a permis crearea unui spațiu de călătorie fără frontiere, lucru care facilitează și mai mult circulația persoanelor. Începând cu anul 2020, statele membre au introdus controale la frontierele interne, în principal pentru a asigura respectarea restricțiilor privind libera circulație impuse ca urmare a pandemiei de COVID-19. În timpul pandemiei de COVID-19, statele membre UE au luat măsuri pentru a restrânge libera circulație în cadrul UE, în încercarea de a limita răspândirea virusului. Începând cu luna martie 2020, reacțiile statelor membre la pandemie au îmbrăcat diferite forme, adesea combinate, printre care se pot enumera: restricțiile de călătorie transfrontalieră, cum ar fi carantina sau cerința de a prezenta un rezultat negativ la un test de depistare a COVID-19, sau interzicerea călătoriilor neesențiale.

Cu toții știm că drepturile omului sunt interdependente. Astfel, dreptul la libera circulație nu este absolut și poate fi restricționat atunci când această măsură este necesară pentru sănătatea publică. Articolul 12 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice permite instituirea de restricții privind dreptul la libera circulație din motive de sănătate publică și de urgență națională. Aceste restricții trebuie să fie, însă, legale, necesare și proporționale.

În martie 2020, aproape toate statele membre UE au adoptat unilateral o serie de măsuri anti-Covid-19, restricționând aspru libera circulație a persoanelor în Uniunea Europeană. Circulația neesențială între state a fost oprită. Niciodată în istoria integrării europene, care se bazează pe ideea unei piețe unice, aceasta nu s-a confruntat cu o asemenea amplitudine de măsuri restrictive, care au pus în discuție inclusiv funcționalitatea pieței interne. Comisia Europeană, care inițial a fost reticentă să reintroducă controalele la frontierele interne și restricțiile/interdicțiile de călătorie, a cedat sub presiunea realității restricțiilor naționale unilaterale puse în aplicare în întreaga Uniune și a sfârșit prin a adopta un set de măsuri de drept pentru coordonarea măsurilor luate la nivel național. Alte măsuri anti-COVID-19 care au restricționat libera circulație a persoanelor în Uniunea Europeană s-au referit la restricțiile legate de mijloacele de călătorie: au fost anulate numeroase zboruri, circulația multor trenuri a fost suspendată, cursele de autobuz au fost diminuate considerabil, transportul maritim de

persoane a fost mult redus. În plus, s-a adăugat interdicția de a pătrunde pe teritoriul anumitor state. Aceste măsuri nu au fost luate în mod unitar de statele europene, amploarea și intensitatea acestora fiind diferite de la o țară la alta în funcție de evoluția numărului de cazuri, de politicile interne adoptate, dar și de specificul cultural și social al fiecărei țări. Aceste măsuri au prevăzut, de multe ori, și excepții. De exemplu, accesul în țară al cetățenilor și rezidenților proprii a fost în general permis; unele state au permis intrarea unor persoane pe teritoriul lor pentru motive considerate "esențiale" sau "importante"; în alte cazuri, accesul pe teritoriul unui stat a fost condiționat de prezentarea, la frontieră, a unui test pentru depistarea Covid negativ, efectuat cu maxim 72 de ore înainte.¹⁸

În consecință, se poate afirma că derogările de la interdicțiile de intrare aplicabile exclusiv cetățenilor interni și nu și cetățenilor UE rezidenți proveniți din alte state membre, precum și interdicțiile de tranzit pentru cetățenii UE și rezidenții care se întorc acasă în statul lor sunt contrare legislației UE.¹⁹ În vara anului 2020 mai multe state membre ale UE ale căror economii depind de turism au decis să relaxeze restricțiile și interdicțiile de călătorie, în ciuda faptului că unele dintre ele se confruntă cu un număr mai mare de infecții cu SARS-CoV-2 decât în timpul iernii și primăverii anului 2020. Această relaxare a antrenat riscul prelungirii pandemiei și apariția unui nou val de infecții, situație care a necesitat, din nou, instituirea unor restricții de circulație severe.²⁰

Restricțiile de circulație au afectat grav drepturile economice, sociale și culturale a sute de milioane de oameni. Aceștia și-au pierdut mijloacele de trai, fiindu-le, astfel, amenințat dreptul la muncă și la un nivel de trai adecvat. De asemenea, închiderea școlilor în majoritatea statelor europene a afectat dreptul la educație al elevilor. Aceste drepturi pot fi supuse „limitărilor determinate de lege numai în măsura în care acest lucru poate

18 Paccès, A. M., Weimer, M., "From Diversity to Coordination: A European Approach to COVID-19", în *European Journal of Risk Regulation* EJRR, Berlin Vol. 11, Iss. 2, (Jun 2020), pp.283-296.

19 Joseph, S., "International Human Rights Law and the Response to the covid-19 Pandemic", în *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, Leiden Vol. 1, Iss. aop, (Aug 25, 2020), pp. 1-21.

20 Ferhani, A., Rushton, S., "The International Health Regulations, COVID-19, and bordering practices: Who gets in, what gets out, and who gets rescued?", în *Contemporary Security Policy*, Volume 41, 2020 – Issue 3, pp. 458-477.

fi compatibil cu natura acestor drepturi și numai în scopul promovării bunăstării generale într-o societate democratică.²¹

Concluzii

În contextul pandemiei, drepturile omului²² au fost văzute de către cetățeni în moduri diferite. Măsurile adoptate de către autorități în scopul limitării acestor drepturi au generat percepții și atitudini diferite în raport cu câteva drepturi fundamentale (dreptul la viață, dreptul la libertatea de mișcare, dreptul la libertatea de întrunire și asociere, dreptul la viață privată, dreptul la a fi informat, dreptul la educație și dreptul la muncă). Așadar, limitările libertăților au fost văzute de către unii dintre oameni ca necesare și corecte pentru a se asigura siguranța și sănătatea întregii populații, un sacrificiu care se impunea a fi făcut de către toată lumea pentru depășirea situației de criză. Alți oameni au simțit o disproporție între decizii și nevoia reală care a dictat luarea lor, susținând că măsurile au fost potrivite doar pentru o anumită categorie de persoane și s-au realizat într-o manieră pripită, afectând întreaga populație. COVID-19 a scos la suprafață inegalitățile adânc înrădăcinate, uneori trecute cu vederea. Cu toții suntem implicați în acest proces și doar împreună vom avea succes în depășirea pandemiei și construirea unui viitor sustenabil, conform drepturilor fundamentale ale omului.

Bibliografie:

- AKANDJI-KOMBE, Jean-François, *Obligațiunile pozitive în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului, Ghid pentru punerea în aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului*, Manuale privind drepturile omului, nr. 7, 2006, p. 22.
- FERHANI, A., Rushton, S., "The International Health Regulations, COVID-19, and bordering practices: Who gets in, what gets out, and who gets rescued?", în *Contemporary Security Policy*, Volume 41, 2020 – Issue

21 Macfarlane, E., "Public Policy and Constitutional Rights in Times of Crisis", în *Canadian Journal of Political Science*, Cambridge, Vol. 53, Iss. 2, (Jun 2020), pp. 299-303.

22 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnitare-Libertate*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2019, pp. 208-215.

- 3, pp. 458-477.
- JOSEPH, S., "International Human Rights Law and the Response to the covid-19 Pandemic", în *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, Leiden Vol. 1, Iss. aop, (Aug 25, 2020), pp. 1-21.
 - MACFARLANE, E., "Public Policy and Constitutional Rights in Times of Crisis", în *Canadian Journal of Political Science*, Cambridge, Vol. 53, Iss. 2, (Jun 2020), pp. 299-303.
 - MARCAU, Flavius Cristian, „Analiză asupra statelor democratice cu privire la diminuarea drepturilor omului în timpul pandemiei de Sars-Cov-2”, în *Astra Salvensis*, revistă de istorie și cultură, 2020, pp. 83-94; p. 3.
 - MURARU, Ion, Elena Simina Tănăsescu, *Constituția României. Comentariu pe articole*, București, Editura C.H. Beck, 2008.
 - PACCES, A. M., Weimer, M., "From Diversity to Coordination: A European Approach to COVID-19", în *European Journal of Risk Regulation* EJRR, Berlin Vol. 11, Iss. 2, (Jun 2020), pp.283-296.
 - ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Globalization and its effect on religion", în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, pp.532-541.
 - ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Spiritual lessons observed through the Coronavirus Crisis", în *Dialogo. Issue of Modern Man*, 2020, vol.6, no.2, pp. 71-82.
 - ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.
 - SARAH, Joseph, „International Human Rights Law and the Response to the Covid-19 Pandemic”, în *Journal of international humanitarian legal studies*, Brill Nijhoff, An XI, nr.2, 2020, p. 12.
 - ZLĂTESCU, Irina Moroianu, *Drepturile omului – Un sistem în evoluție*, București, Editura I.R.D.O., 2008, p. 79.

Legislație. Instrumente juridice naționale și internaționale:

- Decretul nr. 195 din 16 martie 2020 privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României, emis de Președintele României, publicat în Monitorul Oficial nr. 212 din 16 martie 2020.
- Ordonanța Militară nr. 2/21.03.2020 privind măsuri de prevenire a răspândirii COVID-19, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 232

din data de 21 martie 2020.

- Ordonanța Militară nr. 3/24.03.2020 privind măsuri de prevenire a răspândirii COVID-19, publicată Monitorul Oficial al României nr. 242 din 24 martie 2020.
- Principiile de la Siracusa din anul 1984 privind limitarea și derogarea de la dispozițiile din Pactul internațional privind drepturile civile și politice (E/CN.4/1985/4).
- Eu Network of Independent Experts on Fundamental Rights, Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, iunie 2006, pp. 30-33.
- Declarația de la Viena și Programul de acțiune (adoptate în cadrul Conferinței Mondiale a Drepturilor Omului la 25 iunie 1993) Doc. U / CONF.157 / 23 (12 iulie 1993),
- Council of Europe, Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health, CETS No.211, Moscow, 28 October 2011.